

ԱՆՀԱՏԸ ԵՒ ՀԱՅՐԵՆԻՔԸ

Երիտասարդ մտաւորականը կը փակէ աչքերը ու լոյս մը կ'ողողէ իր հոգին: Անծանօթ, անյայտ լոյս մը՝ որ սակայն կ'ողբերէ զինքը: Կեանքը իր ինքնութիւնը դտնելու ճիւղ մըն էր եղած իրեն համար: Եւ տարիներէ ի վեր, իր բոլոր որոնումներուն մէջ, եկած կանգ էր առած իր մտածումը արգելքի մը առջեւ: Իր ցեղին անորոշ վիճակը կ'աղղէր իր սեփական լինելութեան վրայ: Իր մէջ խճողուած այլազան հարցերը կը մնային անլուծելի: Եւ ան իր բոլոր ստեղծագործութիւններուն մէջ չէր գտներ իր սեփական ձայնը: Օտարութեան մէջ, ոչ միայն մարմնապէս այլ եւ հոգեպէս կ'ապրէր հեռահեռ քայքայող կեանք մը: Խարխալէն հեռու, արմատէն փրթած ու դանազան հոսանքներու մէջ ծփացող բոյս մը: Իր ստեղծագործութեան ճակատագիրն իսկ կը մնար իրեն համար կասկածելի, քանի որ կը գործածէր լեզու մը անըմբռնելի արդէն վերջին սերունդին համար:

Որքան ալ մեծ ըլլար իր զարգացումը ու արգասաւոր՝ մեր ապրած մթնոլորտին պերճութիւնն ու ազատութիւնը, իրեն կը պակսէին իր հայրենի հողէն ճառագայթող հոսանքները, որոնք պիտի լուսաւորէին իր ստեղծագործութիւնն ու իր ամբողջ էութիւնը: Եւ հիմա, բացուել էին իր առջեւ իր աղբին ամէնէն արիւնոտ եւ ամէնէն արեւոտ էջերը: Եւ ահա, իր ձեռքերը կը դպնին յոյսի մը մազադաթին: Մեր սերունդի ամէն մէկ տղայ կը կրէ իր մէջ մեր ազգային վէպին ամէնէն գլխաւոր գլուխները — Յեղափոխութիւն, Սփիւռք, յուսախաբութիւն: Եւ ան թերեւս իր ամբողջ ժողովուրդին պատմութեան եզրակացութիւնն է եւ նախաբանը նոյն ատեն: Ան՝ որ իր կաշիին վրայ զգաց խանդավառութեան եւ քայքայումի տենդերը: Եթէ մեր հայրենիքը խաւարին մէջ մնաց պարապ՝ արիւնոտ բեմի մը պէս, իր դերակատարները անցան աշխարհի բոլոր երկիրներու հասարակութեան մէջ, շարունակելու համար կիսատ մնացած ողբերգութիւն մը: Եւ ահա, ամբողջ աշխարհը վերածուել էր յանկարծ հսկայական բեմի մը, ուր մեր սերունդը կը ներկայանար իր կիսաւարտ տրամովը, հպարտօրէն խորհելով թէ իր գոյութիւնը դեռ արժէք մը կը ներկայացնէր: Ու իր մատները կը դպնին հին, շատ հին մազադաթի մը: Կը խորհի:

— Բայց պէտք է թօթափել ոչ միայն մեր ուղեղին վրայ ծանրացող օտարութեան թաւիշէ մամուլը, այլ ե՛ւ մեր քայքայումէն իսկ ծնած նեխութիւնը, որ մանաւանդ քանի մը ախտաւոր գրողներու շնորհիւ մտաւ մեր գրականութենէն ալ ներս: Զինադադարէն

մինչև 1939 ապրեցանք յօշոտում մի այլանդակ շրջան մը, ուր ծաղրուեցաւ մեր մեծ ողբերգութիւնը, հեղինակեցան մեր աստուածատիպ հերոսները, մեր եկեղեցին: Ախտագին, չար, տգէտ, ստրկացնող յօշոտում մը: Թունոտ ու մաղձոտ ակռաները մխրճուեցան մինչև մեր անմեղ նահատակներուն սրտին ու մեր ամէնէն պայծառ իմացակա՜նութեամբ օժտուած ուղեղներուն մէջ իսկ: Եւ ամէնէն տխուրը՝ Ժողովուրդը կը ծափահարէր: Եւ ուրացումը ընդհանրական էր դրեթէ: Գաղթահալ ոգին կը նմանէր անոր որ կացինի հարուածներով կը կոտորէր իր ոտքի տակի միակ ճիւղը, ինքզինքը կուրաբար, յիմարաբար ձգելու համար պարապութեան մէջ:

Քննադատութիւնները անհրաժեշտ են անշուշտ: Կարելի է միօրինակ կարծիք մը պարտադրել ամբողջ Ժողովուրդի մը: Երկու քաւերու բախումէն կը ծնի լոյսը: Կամ դառնութեան սրբազան կայծը: Բայց ո՞ր էր այդ լոյսը, այդ կայծը...: Ոչ միայն այդ, այլ եւ Ժողովուրդները իրենց պատմութեան մէջ ունին վայրկեաններ ուր անհրաժեշտ կը դառնայ միակտուր, ամբողջական նկարագիրը:

Անոնք կը ստեղծեն նոյն իսկ անգոյ առասպելներ: Ո՞վ խորհած է փորել եւ պեղել անոնց դիցավէպերը, անոնց աղգային պատմութիւնները: Ճշգրիմութիւններն անգամ ներկայացուած են քառապատկուած գեղեցկութեամբ մը: Մինչդեռ մե՞ր մէջ: Մենք կ'աշխատէինք սպաննել մեր իրական ու բացառիկ աւանդավէպը: Եւ ատիկա այնպիսի շրջանի մը, ուր նոր սերունդը գաղութներու մէջ պէտք ունէր ամէնէն աւելի հաւատքի եւ երազի:

Իրողութիւնը այն է որ մեր աչքերէն հեռու եղած է մեր հողը, այն որ մեր հոգեկան ներդաշնակութիւնը պիտի ստեղծէր, պիտի կաղապարէր մեր շնչոտուած անհատականութիւնը իր լեռներուն եւ իր դաշտերուն համաձայն: Մինչ այդ, մեր երկու ծայրայեղութեանց մէջ (գաղափարապաշտ եւ նիւթապաշտ), մենք կ'ապրինք զուտ անհատական կեանք մը, վատնելով մեր արժէքները: Եւ ո՞րքան ողբերգական է մեր հայրենիքի սէրը՝ որ ներկայ է բոլորին սրտին մէջ ալ, ամէն գոյնի տակ, ուրացուած, հալածուած, բայց միշտ ներկայ՝ իբրեւ մեր երկրորդ բնոյթը, մեր խառնուածքին կենսական աւելը: Զոտել՝ զայն, հայրենիքի գաղափարը՝ մեծ ու պզտիկ բառերէն որոնք շատ անգամ գործածուեցան անգիտակցաբար, ինչպէս պատանի մը կը գործածէ իր նոր սորված խոշոր բառերը որոնց իմաստէն աւելի կը տարուի անոնց հնչականութենէն: Նետել այդ բառերը՝ որ կարկտանի պէս ինկան մեր ասպետներուն վրայ, եւ անկարող անոնց գոհողութեան մեծութիւնը եւ սրբազան կրակը տալու, դարձուցին զանոնք թշուառ, տափակ էակներ:

Ճի՛շդ է, կայ գոտմի մեծ աշխատանք մը: Բայց անվրէպ է յոյ-

սը: Անիկա, թաղուած այս բոլոր խորթ ու վատասերող տարրերուն տակ ներկայ է միշտ, շաղկապուած հայրենիքի լատին հետ, ներկայ՝ դարերէ ի վեր, չցամաքող ակի մը պէս, լինելութեան առաջին սանդուղին վրայ սպասող ուժի մը պէս, որ կը փնտոէ իր յայտնութեան օրն ու ժամանակը, որ կ'արհամարհէ բոլոր վատառողջ տարրերը: Ճիշդ է, արդար դառնութիւններ կամ հզօր երկիրներու դէմ, հովերու դէմ որ փոխանակ ուռեցնելու մեր ցեղին առաքաւորը, պատուեցին զայն: Եւ ցեղը մնաց բաց ու ամայի ծովերուն վրայ իր բոլոր յոյսերուն պատրանքին վրայ խոկալով: Անհատները դարձան ծփուն ու ալլամերժ: Բայց այդ բոլոր յուսախաբութիւնները կը պատկանին մեր խնդրին եւ ոչ թէ մեր սրտին: Այլ խօսքով՝ մեր սխալած, ընկճուած մտածումին խորը, մեր սիրտը կ'ապրի, մեր արիւնը կը շարունակէ իր լոյսի կայլակներով հիւսել ինչ որ մտածումը կը քակէ: Այդպէս, անյայտ, մեր սիրտը պայքարած է բոլոր արշաւանքներէն վերջ, որ եկած անցած են մեր երկրին վրայէն, բոլոր դժբախտութիւններէն վերջ, որոնք փոխանակ կասեցնելու իր թափը, աւելի եւ աւելի կենդանացուցած են զինքը: Որովհետեւ, ինչպէս որ արիւնը իր ամբողջ ուժովը կը դիմէ դէպի մարմնի մը վերաւոր մասը, բուժելու համար վէրքը, այնպէս եւ ժողովուրդի մը ոգին, առաւելապէս մերինը, դիմած է ու կը դիմէ դէպի իր զանգուածին ամէնէն տկար մասը: Ու կարեւորը այդ իսկ է ցեղի մը համար: Իր անհատներու զանգուածային սպանդէն վերջ, ձուլումի եւ քայքայումի դառիթափին վրայ այդ տիեզերական ուժին յամառ եւ կենսարար ներկայութիւնը: Անոր թաքուն ծաւալումը՝ իրեն խորթ վարդապետութեան մը տակ, որ պարտադրուեցաւ իրեն, քսան տարիներէ ի վեր, իր կարեւոր մէկ մասին վրայ: Այդ թաքուն ծաւալումը հոս, դադուքներուն մէջ իսկ ուր Մարկոս մը, Աբգար մը, Տիգրան մը՝ ժխտելով անցեալը, կը կառչէին նոր գաղափարաբանութեան մը, որ օտար էր իրենց, մեր բոլոր ընդգրկած գաղափարաբանութիւններուն պէս: Զարմանալի գուգադիպութիւն մը, հայրենիքի թաքուն սէր մը՝ հայրենիք, եկեղեցի եւ ամէն սրբութիւն եւ ամէն աւանդութիւն ուրացող վարդապետութեան մը տակ: Ու ասիկա հաստատուած ճշմարտութիւն մը եղաւ մեր մայր հողին վրայ ու անկէ դուրս: Պիտի դայ ժամանակը երբ բոլոր աչքերը աւելի յստակօրէն պիտի տեսնեն զայն: Իր փշոտ կեղեւէն դուրս եկող պտուղի մը պէս, մեր ցեղին ոգին իր թաքուն աշխատանքներուն արդիւնքը պիտի բանայ մեր աչքերուն առջեւ: Յեղին անծանօթ ոգին...

Այսպէս կը մտածէ երիտասարդ մտաւորականը ու կը դարձնէ եզրակացութեան էջը, ուրկէ անդին կը խորհի իր մտանքովն իսկ սկսիլ նախաբան մը: Վասնզի, պարտաւոր է ան իր խօսքն ու իր

աւիշը դնել իր աղղային այդ աւանդական մատենին վրայ, վասն զի, անգամ մը որ կը գետակցի իր ցեղին անսպառ յոյսին եւ հայրենիքի սիրոյն, բնութիւնն ու իրերը ու դէպքերը իր շուրջ կը դառնան խոստում մը: Որովհետեւ ան կը գտնուի նոր դարաշրջանի մը սեմին վրայ ուր ծովերէ ծով տեղի կ'ունենայ հսկայ յեղաշրջում մը: Որովհետեւ, իր ցեղին մագաղաթները որքան ալ արդար ըլլան, իր հպարտութիւնը չի կրնար ներկայանալ միայն զոհերու արեան պատմութեանովը: Անհրաժեշտ ու կարեւոր է նաեւ իր նախաբանը:

Ու մտաւորականին դէմքին վրայ, ուր ծերացած երիտասարդութիւն մը կը բերէր իր խանդավառութիւնն ու իմաստութիւնը, յայտնուեցաւ տարիներէ ի վեր առաջին ժպիտը՝ իբրեւ մեր յոյսին եւ հայրենիքին վերակենդանացման առաջին ցոլքը, որ ցոլքն է նոյն ատեն իր ինքնութեան, իր անձնական վերադարձումին եւ հասունութեան, իբրեւ առաջին տառը իր նախաբանին:

ՆԻԿՈՂՈՍ ՍԱՐԱՖԵԱՆ

×

Ըսեմք աշխարհ պըսակեց իդճերդ ամէն, իսկ յետո՞յ,
Կեանքիդ մատենան ալ էջ էջ կարդացուեցաւ, իսկ յետո՞յ,
Ըսեմք հարիւր տարիներ անդորր սրտով ապրեցար,
Եւ հարիւր մօր տարիներ եւս աւելցան, իսկ յետո՞յ:

×

Ամէն մի ցեղ, ամէն ազգ ունի յատուկ մանապարհ,
Սիրոյ մարման աշխարհում միայն չունի զեկտլար:

ՕՄԱՐ ԽԱՅԵԱՄ

×

— Կը տեսնե՞ս տա մերմակ ձիւնը: — Իմ մարմինս աւելի մերմակ է:

— Կը տեսնե՞ս արիւնը որ կը վազէ մերմակ ձիւնին վրայ:

— Իմ շրթումքներս աւելի կարմիր եմ:

— Անցի՛ր սա լեռնէն, պիտի տեսնես այլա՞ծ կոճղ մը:

— Իմ մագերս աւելի սեւ եմ:

— Սուլքանին քով մուլներ կան որ անդադար կը գրեն:

— Իմ յօնքներս աւելի սեւ եմ քան անոնց մկամը:

(Քրկըզեան երգ)